

Irinel Dumitru Samoilă

**Dreptul la apărare
al acuzatului**

Editura
Hamangiu
2022

CUPRINS

TITLUL I. CONSIDERAȚIUNI INTRODUCATIVE	1
Capitolul I. Premise funcționale și spectre de percepție asupra conținutului	1
§1. Deziderat	1
§2. Relevanța științifică	1
§3. Relevanța practică	2
§4. Necesitatea de restrângere a câmpului de analiză	3
§5. Lipsa perspectivei de drept comparat	4
§6. Viziunea personală	5
Capitolul al II-lea. Noțiune, justificare și precizări noționale	6
§1. Noțiune	6
§2. Justificare	7
§3. Precizări noționale	8
TITLUL AL II-LEA. ORGANIZAREA DREPTULUI LA APĂRARE AL ACUZATULUI	19
Capitolul I. Izvoare. Sistemul de repere, garanții și standarde	19
Capitolul al II-lea. Relaționarea cu principiile fundamentale	22
TITLUL AL III-LEA. ACTIVITATEA ÎN TIMP A DREPTULUI LA APĂRARE AL ACUZATULUI	29
Capitolul I. Titulari și limite	29
Capitolul al II-lea. Anterior punerii sub acuzație (instituția făptuitorului)	31

Capitolul al III-lea. Momentele acuzației	39
<i>Secțiunea 1. Nașterea acuzației (instituția suspectului)</i>	40
§1. Efectuarea în continuare a urmăririi penale [art. 305 alin. (3)]	41
§2. Extinderea urmăririi penale față de același suspect, pentru săvârșirea altor fapte [art. 311 alin. (1) coroborat cu alin. (2)]	42
§3. Începerea urmăririi penale în cazul infracțiunii de audiență [art. 360 alin. (2)]	42
§4. Reactivarea acuzației	44
<i>Secțiunea a 2-a. Evoluția acuzației</i>	45
§1. Extinderea urmăririi penale față alte persoane, pentru participarea la aceeași faptă cu cea deja reproșată suspectului [art. 311 alin. (1) coroborat cu alin. (4) teza I], urmată de schimbarea încadrării juridice față de suspectul inițial [art. 311 alin. (1)]	46
§2. Punerea în mișcare a acțiunii penale (art. 309)	48
§3. Schimbarea încadrării juridice față de inculpat [art. 311 alin. (1) sau art. 386] și extinderea acțiunii penale [art. 311 alin. (5)]	54
<i>Secțiunea a 3-a. Stingerea acuzației</i>	57

TITLUL AL IV-LEA. GARANȚIILE DREPTULUI LA APĂRARE AL ACUZATULUI _____ **61**

Capitolul I. Precizări introductive _____ **61**

Capitolul al II-lea. Timpul necesar pregătirii apărării _____ **63**

Capitolul al III-lea. Înțelegerea procedurii judiciare _____ **67**

<i>Secțiunea 1. Folosirea limbii oficiale sau a limbii materne</i>	68
<i>Secțiunea a 2-a. Dreptul la un interpret</i>	69
<i>Secțiunea a 3-a. Alte facilități privind înțelegerea procedurii</i>	76

Capitolul al IV-lea. Informarea	77
<i>Secțiunea 1. Informarea despre drepturi</i>	78
<i>Secțiunea a 2-a. Alte informări</i>	80
§1. Informarea despre acuzație	81
1.1. Regimul juridic	82
1.2. Geneza și momentele raportului	83
1.3. Manifestarea procedurală a raportului	86
1.4. Obiectul raportului	89
1.5. Stingerea raportului	93
1.6. Concluzii	93
§2. Accesul la materialul documentar al cauzei	94
2.1. Excepția 1 – restricționarea generală a accesului, în privința întregului material de urmărire penală	95
2.2. Excepția 2 – restricționarea parțială a accesului, în privința materialului rezultat din supravegherea tehnică	96
2.3. Excepția 3 – restricționarea parțială a accesului, în privința informațiilor clasificate	103
2.4. Excepția 4 – restricționarea parțială a accesului, cu ocazia soluționării unor chestiuni accesorii celei principale, pe parcursul urmăririi penale	114
2.5. Excepția 5 – restricționarea pe cale judiciară a accesului, în privința anumitor materiale ale cauzei	118
Capitolul al V-lea. Participarea la procedură	122
<i>Secțiunea 1. Prezența personală a acuzatului</i>	123
<i>Secțiunea a 2-a. Participarea mijlocită</i>	138
§1. Reprezentarea judiciară și reprezentarea juridică	138
§2. Asistența juridică	143
§3. Avocatul	154
3.1. Incompatibilitatea avocatului	155
3.2. Avocatul și ceilalți furnizori de asistență juridică	158

3.3. Avocatul din oficiu _____	163
3.4. Prerogativele avocatului _____	165
Capitolul al VI-lea. Necontributivitatea _____	174
<i>Secțiunea 1. Dreptul la tăcere _____</i>	175
<i>Secțiunea a 2-a. Dreptul la neautoincriminare _____</i>	180
<i>Secțiunea a 3-a. Alte excepții de la contributivitate _____</i>	199
Capitolul al VII-lea. Folosirea căilor de atac _____	212
TITLUL AL V-LEA. EXERCITAREA CONCRETĂ A DREPTULUI LA APĂRARE AL ACUZATULUI _____	239
Capitolul I. Felurile apărării _____	239
Capitolul al II-lea. Instrumentele apărării _____	244
<i>Secțiunea 1. Instrumentele expozitive _____</i>	247
§1. Declarația _____	247
§2. Explicațiile _____	249
§3. Concluziile _____	251
§4. Ultimul cuvânt _____	256
<i>Secțiunea a 2-a. Instrumentele opozitive _____</i>	257
§1. Plângerea _____	258
§2. Obiecțiile și obiecțiunile _____	261
§3. Excepția _____	262
<i>Secțiunea a 3-a. Instrumentele solicitative și instrumentele mixte _____</i>	263
§1. Cererea _____	263
§2. Memoriul _____	265
Capitolul al III-lea. Formele concrete de manifestare a apărării _____	267
<i>Secțiunea 1. Preîntâmpinarea obținerii informațiilor _____</i>	269
<i>Secțiunea a 2-a. Obținerea informațiilor _____</i>	272
<i>Secțiunea a 3-a. Furnizarea informațiilor _____</i>	278
<i>Secțiunea a 4-a. Analiza, procesarea și valorificarea informațiilor _____</i>	284

TITLUL AL VI-LEA. ÎN LOC DE CONCLUZII. SANȚIUNILE ÎN CAZ DE ÎNCĂLCARE A DREPTULUI LA APĂRARE AL ACUZATULUI	287
Capitolul I. Concepte preliminare	288
Capitolul al II-lea. Probleme curente acute	296
<i>Secțiunea 1. Problematica insuficienței regimului juridic actual al nulității relative</i>	296
<i>Secțiunea a 2-a. Problematica probelor obținute în etapa urmăririi penale in rem</i>	307
<i>Secțiunea a 3-a. Problematica înlăturării din apreciere a anumitor probe</i>	314
<i>Secțiunea a 4-a. Problematica conceptelor de loialitate și excluziune</i>	316
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	321

Irinel Dumitru Samoilă

**Dreptul la apărare
al acuzatului**

Editura
Hamangiu
2022

TITLUL AL V-LEA. EXERCITAREA CONCRETĂ A DREPTULUI LA APĂRARE AL ACUZATULUI

95. În cadrul prezentului titlu, urmează a încerca un exercițiu de standardizare pragmatică a dreptului la apărare al acuzatului, folosind criteriul modalităților concrete în care reperatele juridice care îl alcătuiesc sunt operaționalizate pe parcursul procesului penal. Scopul final al acestui demers este de a facilita o mai bună înțelegere asupra materiei în privința dimensiunilor reale ale anumitor garanții ce referă drept la apărare pentru acuzat. Aceasta, cu atât mai mult cu cât valoarea practică a lor este net superioară valorii teoretice, după cum urmează a se releva în continuare.

Capitolul I. Felurile apărării

96. Valorificarea prerogativelor apărării, în mod direct, de către acuzat se constituie în forma de exercitare *în nume propriu*. Aceasta este cea mai pură dintre toate formele de exercitare a apărării, astfel cum ele pot surveni în cursul procesului penal, deoarece, înainte de orice altceva, dreptul la apărare este unul personal. Cu alte cuvinte, exercitarea în nume propriu este regula, iar delegarea sarcinii apărării este excepția. Sub acest aspect, apreciez în sensul că se poate vorbi despre exercitarea apărării în nume propriu exclusiv atunci când nu intervine vreun grad de transmisiune, acuzatul exercitându-și prerogativa procesuală în mod nemijlocit (spre exemplu, formularea de către suspect a unei declarații prin intermediul căreia să își exprime poziția față de acuzație sau exercitarea ultimului cuvânt al inculpatului etc.).

Sediul materiei pentru exercitarea în nume propriu a dreptului la apărare este dat de dispozițiile art. 10 alin. (1) teza I, conform cărora părțile și subiecții procesuali principali au, în primul

rând, dreptul de a se apăra ei înșiși. Reglementarea reprezintă o transpunere pe plan intern a dispozițiilor art. 6 parag. 3 lit. c) din Convenție, conform cărora orice acuzat are, în special, dreptul să se apere el însuși. Atât de important este acest tip de exercitare a apărării, încât s-a considerat într-o cauză că lipsa de la judecată a inculpatului care solicitase să se apere singur, deși a fost suplinită de către avocatul din oficiu, constituie o violare a standardului convențional de protecție^[1]. O soluție similară a fost îmbrățișată inclusiv de Curtea Constituțională, care a constatat faptul că nu se justifică condiționarea formulării recursului în casație exclusiv printr-un avocat care poate pune concluzii în fața Înaltei Curți de Casație și Justiție, întrucât, printr-o astfel de soluție legislativă, s-ar afecta interesul individual al persoanei care solicită concursul justiției pentru protejarea drepturilor și intereselor sale, creându-se astfel premisele transformării liberului acces la justiție și a dreptului la apărare în drepturi iluzorii^[2]. În urma acestei din urmă jurisprudențe, prin intermediul dispozițiilor art. 1 pct. 2, 4 și 6 din O.U.G. nr. 70/2016^[3], legiuitorul a dispus abrogarea textului prevăzut de art. 436 alin. (2), modificarea art. 439 alin. (4¹), precum și a art. 440 alin. (2).

Probleme privind exercitarea personală a apărării s-ar putea totuși naște, acestea fiind generate în principal de anumite reglementări ale drepturilor unor alți participanți procesuali, în raport de care nu există și o temeinică corelare. Un exemplu constă în faptul că, deși avocatului îi este recunoscut, în cuprinsul dispozițiilor art. 92 alin. (1), dreptul de a asista la efectuarea oricărui act de urmărire penală, această prerogativă nu are corespondență și în cuprinsul dispozițiilor art. 78 sau art. 83, ce reglementează drepturile personale ale acuzaților (amintesc aici faptul că apărătorul nu este decât un mandatar al acuzatului, motiv pentru care, de principiu, drepturile sale ar trebui să fie în primul rând drepturi ale mandantului). Doctrina explică necesitatea acestei diferențieri prin faptul că prezența acuza-

[1] C.E.D.O., cauza *Kremzow c. Austriei*, Hotărârea din 21 septembrie 1993.

[2] C.C.R., Decizia nr. 432 din 21 iunie 2016, M. Of. nr. 841 din 24 octombrie 2016.

[3] M. Of. nr. 866 din 31 octombrie 2016.

tului la audierea unui martor vulnerabil sau a victimei poate constitui un factor cauzator de stres sau chiar amenințare pentru cel audiat, situație care nu este valabilă în ipoteza reprezentării de către avocat^[1]. Deși, din punct de vedere uman, poate fi de înțeles această abordare, consider că ea nu se justifică în arhitectura generală a procesului penal, în condițiile în care legiuitorul a edictat, în cuprinsul dispozițiilor art. 124-130, suficiente mijloace de protecție a acestor categorii de persoane. Din contră chiar, în anumite situații, pare chiar că legiuitorul încurajează contactul dintre acuzat și alte persoane audiate, fiind evident astfel că aflarea adevărului primează eventualele disconforturi cauzate acestora (dispozițiile art. 131 privind procedeele probatorii al confruntării fiind doar un exemplu în acest sens). Chiar și în lipsa unor asemenea prevederi legale, diferențierea nu se justifică și în cazul altor acte de urmărire penală, unde riscurile amintite nu ar putea fi incidente (spre exemplu, audierea altor acuzați sau a experților, luarea la cunoștință despre conținutul unor probe clasificate etc.). Așadar, *de lege ferenda*, consider că ar putea fi reconsiderate reglementările drepturilor personale ale acuzatului, astfel încât acestea să refere și posibilitatea de a participa, în nume propriu, la efectuarea actelor de urmărire penală.

97. Mergând mai departe cu analiza, pe lângă exercitarea în nume propriu a dreptului la apărare, o regăsim și pe cea *delegată*, anume acea formă de exercitare transmisă către alți participanți la procesul penal, fie ei subiecți procesuali sau nu. Astfel de participanți sunt organele judiciare, avocatul și uneori chiar persoane fără interese judiciare proprii față de acțiunea penală (expertul, interpretul etc.).

Exercitarea delegată poate fi, la rândul său, de mai multe feluri, în raport de modalitatea prin care se efectuează transferul prerogativelor apărării, anume *imperativă*, *opțională* sau *mixtă*. În privința tipurilor de delegare a apărării, criteriul de delimitare este dat de (in)existența voinței acuzatului cu privire la delegare.

[1] C. GHIGHECI, *op. cit.*, p. 182.

Astfel, *delegarea imperativă* a apărării are ca izvor transmiterea prerogativelor direct în virtutea legii, nefiind condiționată de consimțământul prealabil al acuzatului. Aceasta operează în favoarea organelor judiciare și a anumitor participanți (spre exemplu, avocatul din oficiu, acolo unde asistența juridică este obligatorie), particularitatea constând în aceea că nu este supusă disponibilității (din partea acuzatului). Așadar, în anumite cazuri, legiuitorul înțelege a trece dincolo de voința acuzatului, suplinind lipsa sa de resurse, diligență sau interes în organizarea apărării.

Delegarea convențională presupune mandatarea voluntară din partea acuzatului a unei alte persoane, în vederea participării la procedura judiciară și exercitării în numele și pe seama sa a prerogativelor astfel mandatate. Particularitatea constă în faptul că această formă este supusă disponibilității totale din partea acuzatului, el fiind singurul care decide cazurile și limitele delegării (spre exemplu, avocatul ales, acolo unde asistența juridică este facultativă).

Delegarea mixtă reprezintă un hibrid al celorlalte două tipuri, particularitatea fiind dată de faptul că imperativitatea transmiterii prerogativelor apărării este una moderată. Mai exact, nu este necesar acordul acuzatului pentru transmitere, însă acesta poate alege persoana care urmează să fie mandatată (spre exemplu, avocatul ales, acolo unde asistența juridică este obligatorie).

Indiferent că este imperativă, opțională sau mixtă, transmiterea dreptului la apărare al acuzatului poate fi și *succesivă*. Astfel, pe parcursul exercitării uneia dintre prerogativele componente, dreptul poate fi transmis în mod repetat între mai mulți participanți procesuali delegați, fiecare grad al transmiterii putând avea, la rândul său, caracter imperativ, opțional sau mixt. Spre exemplu, inculpatul mandatează un avocat pentru a-l reprezenta (pe cale de transmitere imperativă, opțională sau mixtă), iar acesta solicită organului de urmărire penală obținerea unei probe esențiale apărării (pe cale de transmitere imperativă), organ care, la rândul său, solicită concursul unui expert (tot pe cale de transmitere imperativă).

Pe de altă parte, indiferent dacă este vinovat sau nu, scopurile principale (generice) ale acuzatului sunt întotdeauna aceleași: fie de a nu fi tras la răspundere (exonerarea), fie de a-și apropria un tratament sancționator mai facil (moderațiunea). Iar pentru a-și aduce la îndeplinire aceste deziderate, în exercitarea dreptului său la apărare, acuzatul dispune de o întregă sumă de posibilități, consacrate de către legiuitor atât pe cale implicită, cât și explicită. Întrucât foarte multe dintre aceste prerogative sunt supuse principiului oficialității, chiar și în ipoteza în care acuzatul înțelege să nu se manifeste activ, ele pot fi totuși valorificate în favoarea acestuia de către organele judiciare.

O astfel de modalitate de exercitare a apărării poate fi numită și *pasivă*, în care acuzatul nu are absolut nicio implicare contributivă în realizarea scopului său procesual. Un exemplu în acest sens este situația în care, după punerea sub acuzație, fără ca inculpatul să își exercite vreo prerogativă procesuală specifică (angajare avocat, studiere dosar, formulare declarații, cereri sau plângeri etc.), organul de urmărire strânge probele în apărare, iar în urma valorificării acestora, dispune clasarea cauzei. Deși este forma ideală de manifestare a apărării, o asemenea modalitate de exercitare este destul de rar întâlnită în practică, de cele mai multe ori apărarea fiind defavorizată de necontributivitatea manifestată de cel apărât.

În antiteză, modalitatea *activă* de exercitare a apărării presupune o implicare efectivă a acuzatului, acesta alegând să contribuie cât se poate de mult la realizarea scopului procesual urmărit, prin toate mijloacele, instrumentele și facilitățile ce îi sunt disponibile.

Privită printr-un alt spectru, exercitarea concretă a apărării reprezintă suma *faptelor* acuzatului, în timp ce exercitarea abstractă reprezintă *suma drepturilor* acuzatului (ce dau naștere respectivelor fapte).

Ambele forme de manifestare a apărării se circumscriu *exercitării concrete* a dreptului la apărare, aceasta reprezentând aplicarea efectivă, în plan practic, a reperelor abstracte ce compun dreptul la apărare. Cu alte cuvinte, exercitarea concretă a dreptului la apărare al acuzatului constă în totalitatea mijloacelor și instrumentelor procesuale concrete prin intermediul cărora

acesta își duce la îndeplinire interesul procesual în realizarea strategiei sale de apărare (fie că este vorba despre dezvinovățire, impunitate, moderațiune a tratamentului sancționatoriu etc.).

Capitolul al II-lea. Instrumentele apărării

98. Deși afirmația ce urmează se bazează pe aprecieri factuale, mai mult decât unele juridice, apreciez totuși că, în exercitarea corespunzătoare a dreptului la apărare al acuzatului, anumite demersuri incipiente sunt absolut esențiale, acestea constând în *determinarea obiectivului apărării* și *elaborarea unei strategii de apărare*. Astfel de necesități se justifică prin existența câtorva realități pe cât de pregnante, pe atât de ocultate, mediul judiciar fiind încă tributار concepției tradiționale și oarecum desuete precum că toți participanții la procesul penal sunt mânați de realizarea aceleiași finalități – aflarea adevărului obiectiv și/sau juridic. Unele dintre aceste realități pot fi și acelea că acuzatul poate fi pe deplin culpabil față de aspectele ce îi sunt reproșate, că poate fi vinovat de săvârșirea altor fapte ce se află în strânsă legătură cu cele reproșate sau că, deși nevinovat, poate avea alte interese pentru care adevărul să nu iasă la iveală. În atare condiții, obiectivul apărării poate varia de la caz la caz, acuzatul putând urmări dovedirea propriei neculpabilități, indiferent dacă aceasta corespunde sau nu adevărului obiectiv, la fel cum poate urmări limitarea proporțiilor responsabilității sale juridice sau chiar alte scopuri, inclusiv unele oculte. Spre exemplu, dacă suspectul se știe a fi nevinovat, strategia de apărare este de a-și demonstra nevinovăția prin orice mijloace îi sunt disponibile, inclusiv prin arătarea vinovatului (în măsura în care l-ar cunoaște). Dacă însă suspectul protejează vinovatul, strategia sa se va materializa în mod primordial în vederea asigurării impunității acestuia, iar abia în subsidiar către propria persoană.

De asemenea, o altă ipoteză, poate și mai cinică, însă nu mai puțin reală, este dată de situația concretă în care acuzatul, făcând o analiză comparativă și pragmatică a eforturilor pe care le-ar presupune exercitarea corespunzătoare a apărării (de

timp, financiare, de mijloace etc.), în raport de beneficiile potențiale astfel obținute, decide că este mai facil a renunța la anumite prerogative procesuale ale sale, urmând să nu conteste acuzația. Un exemplu juridic concret poate fi mult mai edificator pentru ipoteza dată. Astfel, dacă suspectul este acuzat de săvârșirea unei infracțiuni aflate într-un concurs născut sub imperiul legii penale anterioare (unde sporul de contopire nu era obligatoriu), iar pentru infracțiunea concurentă s-a executat deja o pedeapsă semnificativ mai mare decât cea care ar putea fi aplicată pentru fapta nou-descoperită (și, bineînțeles, din noua pedeapsă nu ar putea decurge alte obligații sau responsabilități conexe), acuzatul poate alege să renunțe la contestarea acuzației. Ca atare, eforturile necesare organizării apărării (pentru cea din urmă acuzație) pot apărea ca nejustificate în raport de faptul că, în urma condamnării pentru noua infracțiune și contopirii pedepsei cu cea aplicată anterior (deja executată), rezultanta va fi, de asemenea, considerată ca fiind executată. Deși imoral și în mod absolut evident de nedorit, exemplul de mai sus demonstrează, într-o manieră cât se poate de elocventă, relația dintre obiectivul apărării și strategia de apărare. Iar în privința acuzatului, cele două acționează ca veritabile chei de boltă, influențând toate demersurile sale viitoare.

În practică a fost întâlnită inclusiv situația în care, profitând de defectuoșitatea construcției acuzației, precum și de modul facil în care putea fi demontată probațiunea ce o fundamenta, pentru a preîntâmpina riscul descoperirii și probării altor aspecte considerate a fi prejudiciabile pentru sine, acuzatul a apreciat că este mai fezabil a grăbi avansarea în procedură și, implicit, propria-i trimitere în judecată^[1]. Acest fapt s-a și produs, acuza-

[1] Prin rechizitoriul nr. XXXX/P/2012 al Parchetului de pe lângă Tribunalul București, acuzatului i s-a reproșat faptul că a indus în eroare mai multe persoane, ridicând de la acestea mărfuri, în baza unor instrumente de plată falsificate. În realitate însă, nu a existat niciun transfer de mărfuri, iar acțiunile acuzatului fuseseră realizate în cu totul alt context decât cel reclamat de către persoanele vătămate. Totuși, întrucât era mult mai facil de demontat acuzația deja formulată decât cea la care s-ar fi putut ajunge, suspectul a considerat că este mai fezabil a nu-și manifesta toate prero-

ția formulată neconfirmându-se însă în fața instanței de judecată, motiv pentru care acuzatul a și fost achitat^[1]. Din nou, oricât de nefidelă adevărului este o asemenea conduită a acuzatului, aceasta demonstrează necesitatea existenței unui obiectiv și a unei strategii de apărare.

Deși nu privește în mod explicit dreptul la apărare, o altă exemplificare a importanței celor două elemente constă în situația acuzatului care alege să nu exercite calea de atac împotriva încheierii prin care i s-a prelungit măsura arestului la domiciliu, pe considerentul că această perioadă urmează a-i fi dedusă din pedeapsa care, în mod previzibil, urmează a-i fi aplicată.

Exemplele pot continua, însă apreciez că nu sunt necesare, întrucât concluziile principale pot fi deja extrase: apărarea din partea acuzatului este menită a facilita realizarea interesului real al acestuia, nu neapărat cel prefigurată de către legiuitor; iar strategia de apărare este necesară materializării, în plan obiectiv, a respectivului interes, fie că acesta se confundă sau nu cu cel imaginat de către legiuitor la momentul edictării normelor protective. Ca atare, inclusiv nefolosirea unor prerogative specifice apărării se poate circumscrie la fel de bine unei apărări.

99. Pe plan juridic însă, mijloace concrete de realizare a apărării se obiectivează prin intermediul unor instituții de drept procesual penal ce poartă un caracter preponderent formal. În funcție de natura lor, instrumentele concrete de realizare a apărării pot avea un caracter *expozitiv* (declarația, explicațiile, concluziile și ultimul cuvânt), *opozitive* (plângerea, obiecțiunile, excepțiile), *solicitatif* (cererea) sau *mixt* (memoriul, punctul de vedere, observațiile, mențiunile).

În spiritul celor deja consacrate, analiza acestor instituții urmează a se greva mai mult pe chestiunile sensibile ce le guvernează decât pe cele deja statornicite și unanim împărțite în doctrină și în jurisprudență.

gativele apărării, astfel încât cauza să fie rezolvată de către procuror cât mai repede.

[1] Trib. București, s. I pen., sent. nr. 1941 din 12 noiembrie 2015, dosar nr. 5346/3/2013*, nepublicată. Deși în calea de atac această hotărâre a fost desființată, validitatea argumentului prezentat nu este înlăturată.

Secțiunea 1. Instrumentele expositive

100. După cum spuneam și anterior, prin intermediul acestora, acuzatul contribuie la procedură, furnizând informațiile pe care acesta le deține și pe care le dorește a fi aflate de către organele judiciare. Plecând de la prezumția precum că legiuitorul le-a edictat distinct tocmai pentru a exprima conținutul juridic diferențiat al acestor instituții de drept, apreciez necesar a identifica, în prealabil, tocmai diferențele structurale dintre ele (în condițiile în care asemănările sunt absolut evidente, toate referindu-se la furnizarea de informații).

Astfel, elementul distinctiv principal este dat de valoarea probatorie a fiecăruia dintre aceste instrumente, în sensul că declarațiile și explicațiile pot constitui mijloace de probă (acestea conținând factualități), în timp ce concluziile și ultimul cuvânt reprezintă mai mult opinii personale ale acuzatului, susceptibile de inexactitate informativă. Concluzia rezultă din faptul că toate actele ce exprimă o declarație sau o explicație se semnează de către cel ce le furnizează (deci, inclusiv de către acuzat), după citirea acestora, în vederea asumării exactității informațiilor astfel furnizate. În schimb, consemnarea concluziilor sau a ultimului cuvânt cade în apanajul organului judiciar, fără a mai fi necesară asumarea textuală a informațiilor.

Pe de altă parte, fiecare dintre acestea are propria sa funcțiune, specifică fiecărui moment procesual în care instrumentul concret se manifestă. Astfel, în timp ce declarațiile și explicațiile se referă la factualități și sunt necesare preponderent în momentele incipiente ale procedurii, concluziile și ultimul cuvânt survin în momentele finale ale procedurii, putând deferi inclusiv raționamente juridice care au fost extrase din elementele de fapt.

§1. Declarația

101. Potrivit dispozițiilor art. 97 alin. (2) lit. a), declarațiile acuzatului pot fi folosite în scopuri probaționale, ele reprezentând modalitatea principală prin care suspectul sau inculpatul contribuie informativ la procedura judiciară.

În privința acestui instrument concret de realizare a apărării, una dintre chestiunile oarecum sensibile ce îl grevează se referă la conținutul ce poate fi exprimat pe această cale, respectiv dacă declarația are exclusiv caracter informativ, de referire a unor elemente de fapt, sau poate avea și caracter petiționar. Or, analizând plasamentul dispozițiilor art. 107-110 (în cadrul Secțiunii a 2-a din Capitolul II – „Audierea persoanelor” al Titlului IV – „Probele, mijloacele de probă și procedeele probatorii” din Partea generală), concluzia ce rezultă este că declarația acuzatului trebuie să releve factualități, informații percepute de către acesta în mod nemijlocit sau chiar mijlocit, deci nu și solicitări. Și mai evident rezultă această concluzie din cuprinsul dispozițiilor art. 109 alin. (1), conform cărora acuzatul este ascultat și ulterior întreat „referitor *la fapta*” (s.n.) imputată. Chiar și în aceste condiții însă, apreciez în sensul că, atât timp cât acuzatul poate să releve „tot ceea ce dorește”, nimic nu poate opri ca aceste relevări să poarte inclusiv caracter petiționar, în sensul unei solicitări în probațiune. O interpretare contrară ar induce un plus inutil de formalism, pe alocuri chiar incompatibil cu celeritatea necesară procedurii, astfel cum această trăsătură poate fi reclamată într-un moment dat. Spre exemplu, cu ocazia audierii sale în calitate de suspect, acesta relevă faptul că a fost prezent la locul săvârșirii faptei, însă nu el este cel ce a comis-o, solicitând pe această cale ridicarea imaginilor surprinse de camerele video existente la fața locului. Procedând în consecință, organele de urmărire penală identifică realul făptuitor, iar ulterior îl surprind pe acesta chiar în momentul când încerca să scape de corpurile delictive, prin arderea lor. Or, într-o asemenea situație, ceea ce poate face diferența este tocmai faptul că organele de urmărire s-au considerat investite cu o solicitare în probațiune, fără însă ca aceasta să îmbrace forma unei cereri scrise, propriu-zise, distincte și înregistrate ca atare.

102. O altă chestiune de interes în legătură cu instituția declarației acuzatului se referă la aspectul dacă referințele din partea inculpatului în cursul judecății sunt consfințite într-un act unitar cu caracter episodic sau în mai multe acte procedurale individuale. Cu alte cuvinte, se pune problema dacă afirmațiile

din partea acuzatului compun o singură declarație sau mai multe declarații distincte. Sub acest aspect, în abordarea practică curentă, demersul reaudierii este denumit în mod uzual „supliment de declarație”. Deși terminologia nu este cea mai corectă din punct de vedere juridic [legea procesuală recunoscând un singur tip de supliment, cel relativ la expertiză, în sensul dispozițiilor art. 180 alin. (1)], ea exprimă cel mai bine valența acestui mijloc de probă, în sensul că toate referințele ce emană de la acuzat, deși pot surveni prin intermediul mai multor acte procedurale, alcătuiesc același fond probatoriu. Mai exact, deși sunt exprimate prin intermediul mai multor mijloace de probă, ele emană din aceeași sursă și referă, de regulă, aceleași percepții. Aspectul este foarte important în considerarea faptului că organul judiciar nu se poate considera degrevat de o anumită sarcină judiciară pe considerentul că, într-o declarație anterioară, acuzatul a admis existența faptului litigios. Ca atare, indiferent că suspectul sau inculpatul furnizează mai multe declarații pe parcursul aceleiași proceduri judiciare, eventualele contradicții sau neclarități dintre acestea trebuie lămurite (acolo unde este posibil). În niciun caz însă, nu pot fi valorizate doar aspectele contrare apărărilor exprimate de către acuzat, fluctuațiile poziției sale fiind permise.

§2. Explicațiile

103. Întrucât reprezintă o consacrare legislativă de dată relativ recentă, apreciez că este important a trata această instituție de drept procesual penal într-o manieră mai amplă, pentru a extrage astfel chestiunile delicate, specifice studiului pendinte.

Aceasta este referită legislativ în cadrul mai multor texte, în ordinea crescătoare a numerotării ele fiind următoarele: art. 61 alin. (3) (explicațiile persoanelor prezente cu ocazia încheierii actelor de către unele organe de constatare), art. 161 alin. (2) lit. h) (explicațiile din partea persoanelor ce au participat la realizarea percheziției), art. 178 alin. (4) lit. a) (explicațiile furnizate de către părți pe parcursul efectuării expertizei), art. 199 alin. (1) lit. g) (explicațiile persoanelor la care se referă procesul-verbal),

art. 374 alin. (2) (explicațiile inculpatului pe tot parcursul judecării în primă instanță), art. 378 alin. (4) (explicațiile inculpatului privitoare la contradicțiile survenite în cuprinsul declarațiilor sale), art. 387 alin. (1) (explicațiile finale ale părților, înaintea dezbaterilor).

Așadar, o primă observație constă în aceea că legea permite furnizarea de explicații din partea mai multor persoane, nu doar a acuzatului. Substituind însă, virtual, aceste alte persoane cu persoana acuzatului, din ipotezele enumerate rămân valide toate, mai puțin prima. Aceasta, deoarece, cu ocazia încheierii actelor de constatare de către organele speciale, procedura judiciară se află într-un stadiu incipient, fără a se fi născut încă vreo acuzație. Ca atare, în această etapă nu avem încă de a face cu un veritabil acuzat, ci doar cu un eventual făptuitor (precursor al acuzatului).

Mergând mai departe și analizând condițiile și momentele procesuale în care explicațiile din partea acuzatului pot surveni, se poate observa faptul că, indiferent de tipul informațiilor ce se furnizează prin intermediul lor, explicațiile sunt întotdeauna consemnate într-un act scris (indiferent că este vorba despre un proces-verbal, un raport de expertiză, o declarație etc.). Mai mult, fiind vorba despre acte scrise, asumarea informațiilor astfel relevate este garantată inclusiv prin posibilitatea citirii și semnării actului.

Explicațiile privesc exclusiv chestiuni punctuale, ce pot surveni cu titlu de excepție pe parcursul procedurii, neputându-se referi la întreg fondul contencios al cauzei. Cu alte cuvinte, elementul ce le diferențiază de declarații este dat de incompletitudinea informației furnizate de către acuzat; pe calea explicațiilor, informația furnizată este una parțială, caracteristică secvenței procesuale sau elementului probatoriu la care se referă. Așadar, o a doua observație constă în aceea că explicațiile acuzatului au valoare probatorie, deși mijlocul probatoriu prin care sunt exprimate nu este întotdeauna aceleași.

Din acest ultim aspect rezultă și problematica asupra subiectului, respectiv aceea dacă, pe parcursul judecării, explicațiile acuzatului sunt consfințite în cuprinsul unei declarații sau este suficient să fie consemnate în cuprinsul încheierii de ședință.

Or, aplicând acestei probleme regula dezvoltată mai sus privind citirea și semnarea, apreciez în sensul că, întotdeauna, este necesară redactarea unei declarații, indiferent că același lucru s-a mai produs anterior în cauză; necesitatea deplinei asumări a explicațiilor primează astfel inclusiv în fața inconvenientelor de ordin administrativ.

§3. Concluziile

104. Din toată varietatea de informații ce pot fi referite sub forma concluziilor pe parcursul procedurii judiciare penale, denotă importanță pentru obiectul prezentei lucrări exclusiv cele ce emană de la acuzat. Acestea sunt manifestări ale dreptului generic cuprins în dispozițiile art. 83 lit. d), regimul juridic al acestei instituții putând fi dedus din cuprinsul normelor ce reglementează această formă concretă de exprimare a apărării.

Astfel, în primul rând, concluziile pot fi formulate direct de către acuzat [spre exemplu, potrivit dispozițiilor art. 364 alin. (4) și (6), instanța primește concluziile inculpatului prin videoconferință pe parcursul judecării] sau printr-un mijlocitor. La rândul său, mijlocitorul poate fi unul de specialitate juridică [spre exemplu, potrivit dispozițiilor art. 235 alin. (4), art. 242 alin. (8) sau art. 246 alin. (4), concluziile avocatului în procedura prelungirii măsurii arestării preventive, a revocării sau înlocuirii măsurilor preventive sau a obligării provizorii la tratament medical] sau de altă specialitate [spre exemplu, potrivit dispozițiilor art. 246 alin. (6) sau art. 248 alin. (7), concluziile medicului asistent în procedura obligării provizorii la tratament medical sau în procedura internării medicale provizorii].

În al doilea rând, concluziile pot fi exprimate pe cale orală [spre exemplu, potrivit dispozițiilor art. 184 alin. (17) teza a II-a, concluziile formulate cu ocazia soluționării contestației în procedura internării nevoluntare] sau în formă scrisă [spre exemplu, potrivit dispozițiilor art. 390 alin. (1) și (2) privind concluziile scrise ne/solicitate de către prima instanță, art. 420 alin. (12) privind concluziile scrise în procedura judecării apelului împotriva

unei încheieri interlocutorii sau art. 439 alin. (3) și (4) privind concluziile scrise formulate în procedura recursului în casație].

În al treilea rând, terminologia folosită de către legiuitor poate uneori varia, putând fi identificate și alte exprimări care să denote această instituție. Spre exemplu, potrivit dispozițiilor art. 184 alin. (17) teza I, concluziile formulate cu ocazia soluționării contestației în procedura internării nevoluntare (acolo unde judecătorul nu socotește necesară prezența acuzatului) sunt catalogate ca fiind „observații scrise”. De asemenea, potrivit dispozițiilor art. 420 alin. (6), instanța de apel „dă cuvântul” inclusiv acuzatului, în funcție de calitatea pe care acesta o are în respectivul stadiu al procedurii. La fel în cazul recursului în casație [art. 446 alin. (1)] sau în cazul cererii de strămutare [art. 73 alin. (5)].

O problemă destul de serioasă în privința exercitării concrete a dreptului la apărare al acuzatului prin intermediul concluziilor este generată de reglementarea din cuprinsul art. 231 alin. (7), potrivit căreia, în procedura confirmării/revocării mandatului de arestare emis în lipsă, judecătorul evaluează declarația inculpatului, astfel cum a fost dată în prezența avocatului, apoi procedează la a dispune pe fondul sesizării. Așadar, se naște întrebarea dacă, în această procedură, acuzatul se poate exprima inclusiv prin intermediul concluziilor (fie ele mijlocite/nemijlocite/orale/scrise) sau doar prin intermediul declarației. Fiind confruntat cu o asemenea ipoteză, judecătorul de dreptul și libertăți a considerat că, din moment ce legea face vorbire doar despre concluziile din partea procurorului, norma legală exclude această manifestare și din partea apărării. Ca atare, a refuzat solicitările avocatului de a lua cuvântul în dezbateri, apreciindu-se astfel că rolul său era doar de a consilia acuzatul pe parcursul audierii acestuia^[1].

Sesizată în vederea verificării constituționalității acestei norme, Curtea Constituțională a furnizat un raționament destul de greu de deslușit, motiv pentru care voi proceda la redarea *in integrum* a acestuia. Astfel, în parag. 34-38 ale Deciziei nr. 704

[1] Trib. Călărași, s. pen., înch. din 4 noiembrie 2015, dosar nr. 6825/116/2015, nepublicată.